

Dordrecht Ondergronds Waarneming 3
**DORDRECHT, BOOMSTRAAT, BOLWERK,
MERWEKADE**

Waarneming van een deel van een kademuur

M.C. Dorst

Uitzicht over de Merwede vanaf het Blauw Bolwerk. Tekening rond 1650 (Erfgoedcentrum DIEP, inventarisnr. 551_35413).

2009

Gemeente Dordrecht
Bureau Monumentenzorg en Archeologie

Colofon	
ISSN	n.v.t.
ISBN	n.v.t.
Tekst	M.C. Dorst
Redactie	D.B.S. Paalman
Afbeeldingen	Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tenzij anders vermeld)
Vormgeving	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Drukwerk	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Uitgave	Gemeente Dordrecht, april 2009
<p>Gemeente Dordrecht Sector Stadsontwikkeling / Afdeling Inrichting Stadsdelen Bureau Monumentenzorg en Archeologie</p> <p>Postbus 8 3300 AA Dordrecht T (078) 639 64 02 monarch@dordrecht.nl www.dordrecht.nl/archeologie</p>	
© Gemeente Dordrecht, 2009	
<p>Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.</p>	

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Algemeen	4
1.2 Administratieve gegevens.....	5
2. Gegevens onderzoeksgebied	6
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en geplande werkzaamheden	6
3. Veldwerk	7
3.1 Doel	7
3.2 Onderzoeksresultaten	7

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Ten behoeve van de aanleg van kabels en leidingen zijn door energiebedrijf Eneco graafwerkzaamheden uitgevoerd in het wegtracé Boomstraat, Bolwerk en Merwekade. Op 20 augustus 2007 is daarbij door het Bureau Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Dordrecht een archeologische waarneming gedaan. Dit document betreft een korte rapportage van de waarneming. Dit type veldwerk is niet gedefinieerd in de KNA 3.1 en het betreft het documenteren van ad-hoc gemelde archeologische waarden. Het gaat om locaties die, door een te klein oppervlak of een zeer lage archeologische verwachting, niet onderzoeksplichtig waren, maar waar tijdens de werkzaamheden toch vermeldenswaardige archeologische sporen werden aangetroffen. Om te voorkomen dat deze informatie verloren gaat, is door het Bureau Monumentenzorg en Archeologie besloten dit soort onderzoeken, die met name tijdens kleinschalige bodemingrepen in de binnenstad regelmatig voorkomen, te documenteren in een waarnemingsrapport. Het betreft geen KNA-conforme uitwerking van archeologische gegevens, maar is slechts een melding van de aanwezigheid van archeologische waarden. Het doel van de rapportage van een archeologische waarneming is het verschaffen van (basis)informatie voor archeologische adviezen, bureauonderzoeken en bij toekomstige, in de nabijheid gelegen, veldonderzoeken.

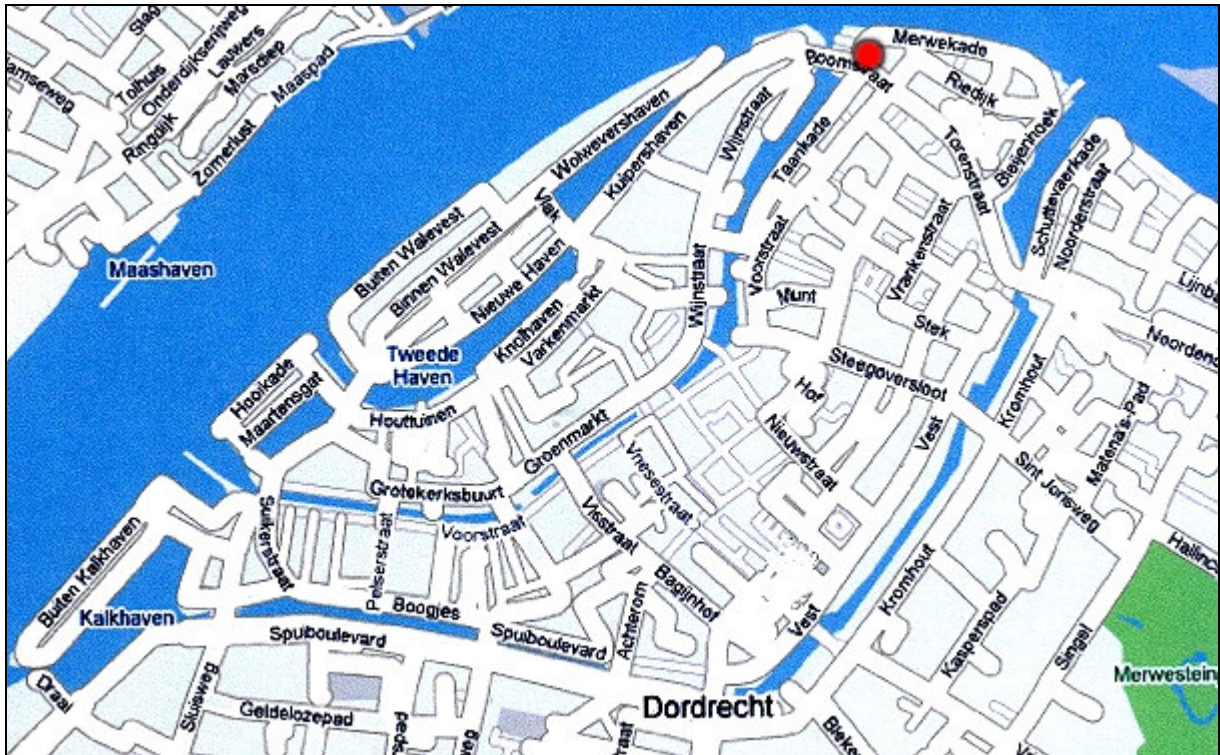
1.2 Administratieve gegevens

Aard Onderzoek	archeologische begeleiding
Projectcode	0716
ARCHIS	
Vondstmeldingsnummer	410522
Periode	LMEB-NT
Datum onderzoek	20 augustus 2007
Plangebied	Boomstraat-Bolwerk-Merwekade
Provincie	Zuid Holland
Gemeente	Dordrecht
Plaats	Dordrecht
Toponiem	Boomstraat-Bolwerk-Merwekade
RD-coördinaten	
Centrum-coördinaat	105.655 / 410.522
Kadastrale gegevens	
Gemeente code	DDT00
Sectie	G
Perceelnrs.	2947
Opdrachtgever	n.v.t.
Uitvoerder	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Projectmedewerkers	P. Sannen en N. Kraal
Autorisatie	
Bevoegde overheid	gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek	n.v.t.
Archivering projectgegevens en vondstmateriaal	
Digitaal	Archief Bureau Monumentenzorg en Archeologie / e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl)
Analoog	Stadsdepot Gemeente Dordrecht
Code	0716

2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en geplande werkzaamheden

Het plan- en onderzoekstracé bevindt zich in het noorden van de stad Dordrecht en betreft (delen van) de Boomstraat, het Bolwerk en de Merwekade (afb. 1). De centrumcoördinaten zijn X: 105.655, Y: 425.912. De werkzaamheden bestonden uit het aanleggen van kabels en leidingen van Eneco. Hierbij werd de oude fase van de Merwekade waargenomen. De put die voor de aanleg van de kabels en leidingen werd gegraven was circa 5 x 5 m, de maximale ontgravingsdiepte was circa 1,5 m – mv.

Afb. 1. De locatie van het onderzoeksgebied Boomstraat-Bolwerk-Merwekade (rood).

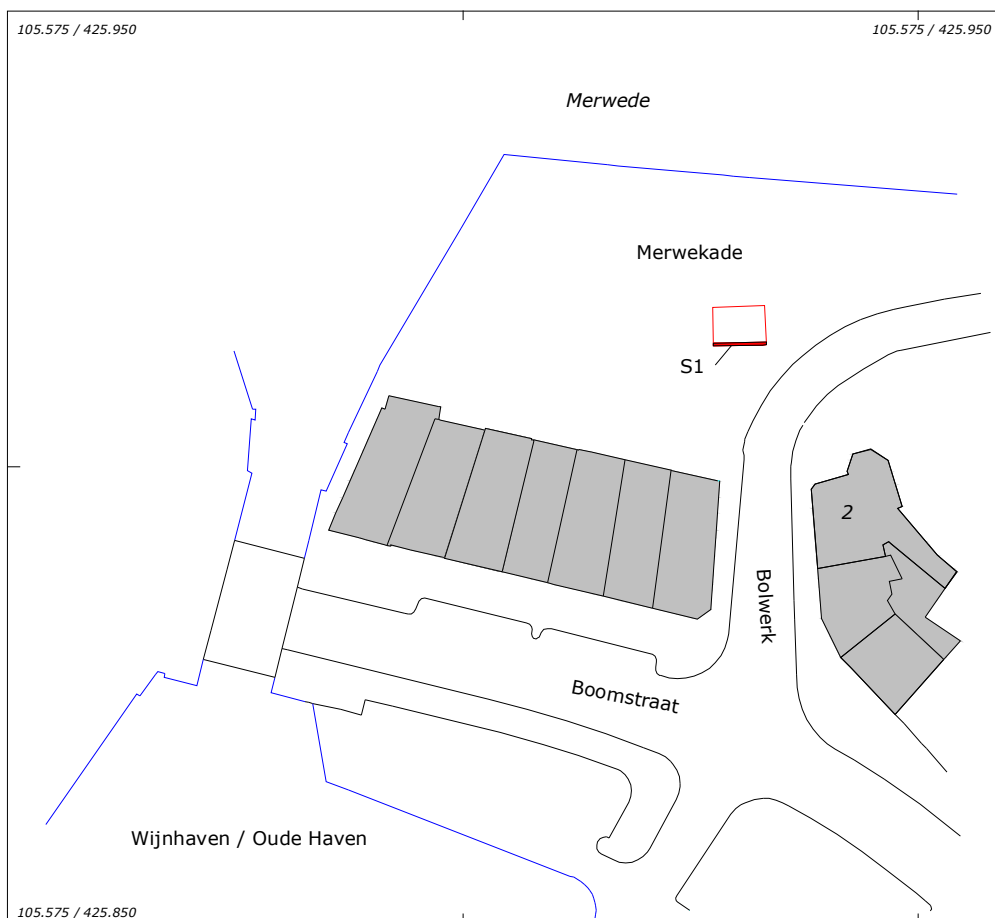
3. Veldwerk

3.1 Doel

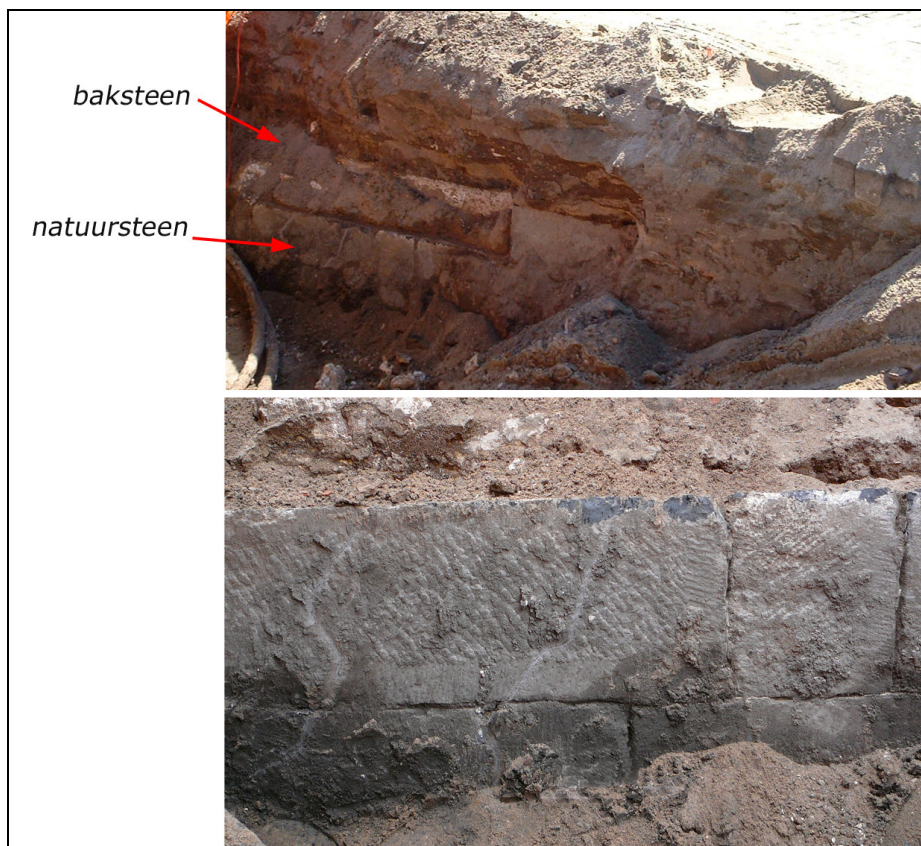
Het doel van de archeologische waarneming is het documenteren van de aanwezige archeologische waarden, zodat deze als basisinformatie kunnen dienen voor toekomstige adviezen en bureau- en veldonderzoeken bij planontwikkeling in de directe omgeving. Na de melding zijn de ligging en de kenmerken van de kademuur door het Bureau Monumentenzorg en Archeologie gedocumenteerd. Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 20 augustus 2007. De waarneming is uitgevoerd door de P. Sannen en N. Kraal.

3.2 Onderzoekresultaten

Op de locatie is een deel van een muur waargenomen. De muur is aanwezig op een diepte tussen circa 0,30 m en 1,5 m – mv. De muur is waargenomen onder het huidige parkeerterrein op de Merwekade (afb. 2). De kademuur ligt circa 18 m ten zuiden van de huidige Merwekade en loopt vrijwel parallel hieraan (afb. 2). De dikte en diepte van de muur zijn niet vastgesteld. De kade bestaat deels uit rode en gele bakstenen en deels uit grote blokken blauwgrijze natuursteen (afb. 3). Het gaat vrijwel zeker om een waterkerende (kade)muur.

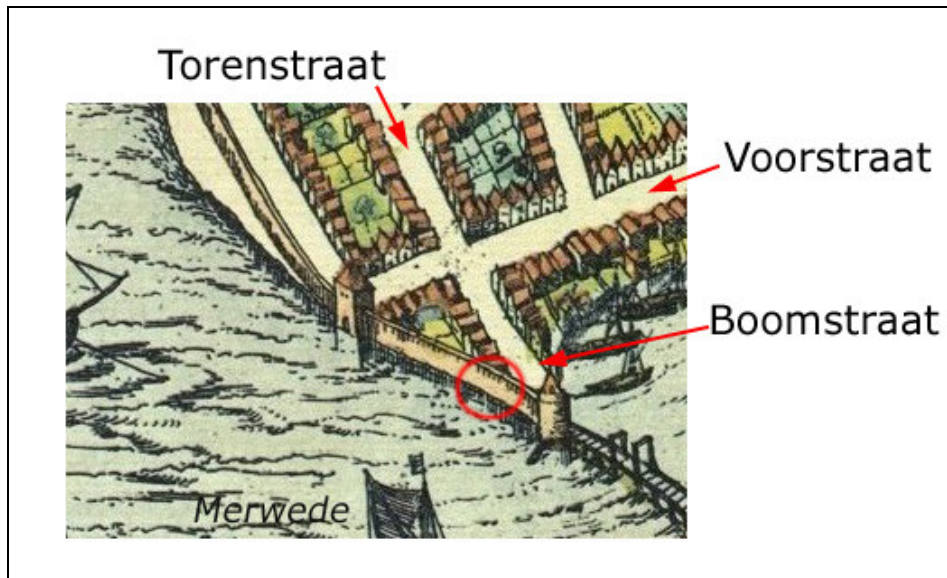
Afb. 2. De locatie van de put (rood) met daarin het aangetroffen deel van de Merwekademuur (S1).

Afb. 3. Het deel van de kademuur dat is aangetroffen, gezien in zuidelijke richting. Boven: een profielbeeld van de muur, gezien vanaf de Merwede. Te zien is dat de muur deels uit bakstenen en deels uit natuurstenen blokken bestaat. Onder: detail van de natuurstenen blokken van de kademuur.

De aangetroffen kademuur kan mogelijk gedateerd worden in de Late Middeleeuwen. Gedurende deze periode stroomde de Merwede ten noorden van de Riedijk; het verlengde van de Voorstraat. Op de locatie van het onderzoeksgebied maakte de kade deel uit van de middeleeuwse stadsmuur, die hier dus ook een waterkerende functie had.¹ Deze situatie is afgebeeld op een kaart van Braun & Hogenberg uit circa 1581 (afb. 4).

¹ Hendriks en Koonings 2001, 77

Afb. 4. De locatie van het aangetroffen deel van de stads- en kademuur, bij benadering geprojecteerd op een uitsnede van een kaart van Braun & Hogenberg uit circa 1581 (rode cirkel). Het noorden is linksonder.

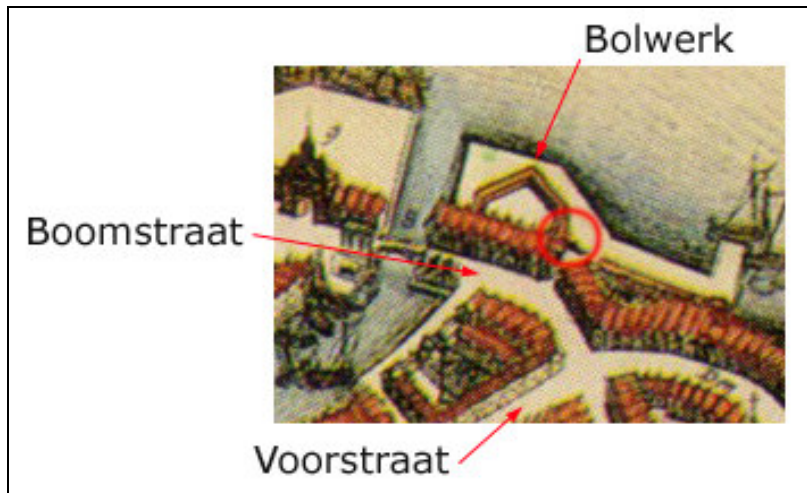
Aan het begin van de 17^e eeuw wordt vóór de stadsmuur een nieuwe kade aangelegd of sterk uitgebreid. Tussen 1616 en 1617 zou hier '*tnieuw blaeuw bolwerck*' zijn gebouwd. Hierbij wordt gesproken over de '*leverantie van decksteen, houcksteen ende andee blau steen tot behouve vant nieuwe blauwe bolwerck*' (afb. 5).²

Het verdedigingswerk is aangelegd om de monding van de Oude Haven te verdedigen. De naam '*blaeuw bolwerck*' voor dit soort verdedigingswerken ontstond vanwege het gebruik van blauwgrijze natuursteen. De vermelding dat het om een *nieuw* bolwerk gaat, doet vermoeden dat er mogelijk een oudere fase aan vooraf is gegaan. Mogelijk is deze op de kaart van Braun & Hogenberg aangegeven als de toren naast de Boombrug (afb.4). Tijdens werkzaamheden halverwege de vorige eeuw (circa 1950) zijn onder het pand aan Bolwerk 2/ Merwekade 102 ook resten van muurwerk aangetroffen, dat was voorzien van een blauwe natuurstenen bekleding.³

Het is waarschijnlijk dat het nu waargenomen deel van de kademuur, deel heeft uitgemaakt van of direct aansloot op één van deze fases van het zogenoemde '*blauwe bolwerck*', zoals aangegeven op een kaart van Blaeu (afb. 5).

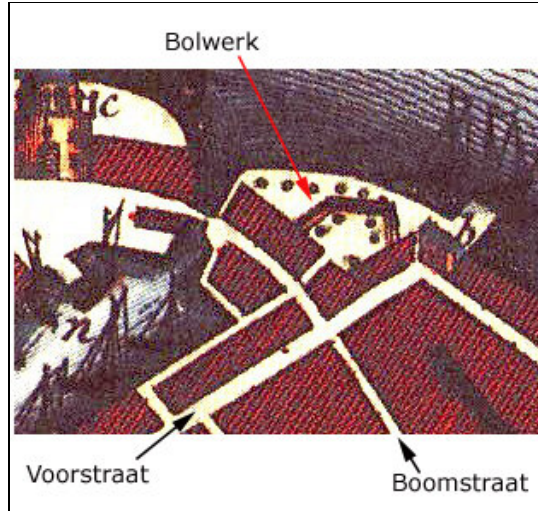
² Erfgoedcentrum DiEP, NSA 2984, fol. 109.

³ Melding door de eigenaar van het pand, Dhr. Schless. Volgens hem zijn de muurresten door de werkzaamheden in 1950 niet verstoord en ongeschonden weer afgedekt.

Afb. 5. De locatie van het aangetroffen deel van de stads- en kademuur bij benadering geprojecteerd op een uitsnede van een kaart van Blaeu, welke de situatie rond circa 1645 weergeeft (rode cirkel). Hierop is de nieuwe fase (1616-1617) van het bolwerk te zien. Het noorden is boven.

Het bolwerk is tot circa het midden van de 18^e eeuw nog aanwezig geweest. Op een kaart van Tirion uit 1742 is het bolwerk ten opzichte van de kaart van Blaeu iets anders gelegen. Op deze kaart geeft het straatje dat nu nog het Bolwerk heet, direct toegang tot het bolwerk (afb. 6).

Afb. 6. De locatie van het bolwerk op een uitsnede van een kaart van Tirion uit 1742. Het noorden is rechtsboven.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid voor deze waarneming is de gemeente Dordrecht. Voor vragen ten aanzien van de bevindingen in dit rapport dient contact opgenomen te worden met dhr. M.C. Dorst, senior archeoloog Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tel. 078-6398421).

Literatuur

Hendriks, J. en J. Koonings, 2001: *Van der stede muere. Beschrijving van de stadsmuur van Dordrecht*. Vereniging Oud-Dordrecht, Dordrecht.